

РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 341.231.14:616.8

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.4.33>

НЕЙРОПРАВА ЯК ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДОКТРИНАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Бєлова М.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: 0000-0003-2077-2342

Бєлова М.В. Нейроправа як четверте покоління прав людини: доктринальне обґрунтування.

Вказується, особливою гостротою набуває питання правового статусу нейроданих, що генеруються інвазивними інтерфейсами. Жоден із законів про захист персональних даних, ухвалених до 2024 року, не містив чіткого врегулювання нейроданих як окремої категорії. Стрімка комерціалізація нейроінтерфейсів випереджає формування належних правових і регуляторних рамок, створюючи умови, за яких найінтимніша інформація, дані про активність мозку, залишається фактично поза правовим захистом.

Стаття присвячена обґрунтуванню нейроправ як нового, четвертого покоління прав людини. На тлі стрімкого розвитку нейротехнологій, зокрема інвазивних нейроінтерфейсів і технологій декодування мозкової активності, у статті досліджується питання про нормативну достатність чинної міжнародної системи прав людини. Встановлено, що жоден із чинних міжнародно-правових інструментів не містить адекватного регулювання загроз, що виникають унаслідок технологічного доступу до ментальних процесів людини. Проаналізовано генезу нейроправа як міждисциплінарної галузі від введення терміну у 1991 р. і формування МакАртурівської мережі у 2007 р. до конституційної реформи в Чилі (2021) та Модельного закону Латиноамериканського парламенту (2023). Детально розглянуто систему чотирьох нейроправ: право на когнітивну свободу, право на ментальну приватність, право на ментальну цілісність і право на психологічну безперервність. Здійснено критичний аналіз альтернативних позицій про достатність еволютивного тлумачення чинних прав. Обґрунтовано авторську позицію: нейроправа належать до четвертого покоління прав людини як його найспецифічніший субінститут, оскільки їхнім об'єктом є людська суб'єктивність – свідомість як основа особистості і людської гідності. Запропоновано гібридний підхід: розширювальне тлумачення чинних прав як проміжний захід і паралельне закріплення спеціальних нейроправ як довгострокова нормативна мета.

Ключові слова: нейроправа, четверте покоління прав людини, нейротехнологія, ментальна приватність, когнітивна свобода.

Bielova M.V. Neurolaw as the fourth generation of human rights: doctrinal justification.

It is indicated that the issue of the legal status of neurodata generated by invasive interfaces is becoming particularly acute. None of the laws on personal data protection adopted before 2024 contained a clear regulation of neurodata as a separate category. The rapid commercialization of neurointerfaces is outpacing the formation of an appropriate legal and regulatory framework, creating conditions under which the most intimate information, data on brain activity, remains virtually beyond legal protection.

The article is devoted to the doctrinal justification of neurorights as a new, fourth generation of human rights. Against the backdrop of rapid advances in neurotechnology, particularly invasive neural interfaces and brain activity decoding technologies, the article examines whether the current international human rights system is normatively sufficient. It establishes that none of the existing international legal instruments – neither the ICCPR, nor the ECHR, nor the GDPR – contains adequate regulation of the

threats arising from technological access to human mental processes. The article analyses the genesis of neurolaw as an interdisciplinary field, from the introduction of the term in 1991 and the establishment of the MacArthur Network in 2007, to the constitutional reform in Chile (2021) and the Model Law of the Latin American Parliament (2023). The system of four neurorights proposed by M. Ienca and R. Andorno – the right to cognitive liberty, the right to mental privacy, the right to mental integrity, and the right to psychological continuity – is examined in detail. Alternative positions are critically assessed, including N. Hertz's thesis on the sufficiency of evolutive interpretation of existing rights. The authors' position is justified: neurorights belong to the fourth generation of human rights as its most specific sub-institution, since their object is human subjectivity – consciousness as the foundation of personality and human dignity. A hybrid approach is proposed: expansive interpretation of existing rights as an interim measure and the parallel entrenchment of special neurorights as a long-term normative goal.

Key words: neurorights, fourth generation of human rights, neurotechnology, mental privacy, cognitive liberty.

Постановка проблеми. Право завжди відставало від технології. Але якщо у минулих епохах цей розрив вимірювався десятиліттями, то в добу нейронаук і штучного інтелекту він загрожує стати непоборним. Інвазивні нейроінтерфейси здатні зчитувати думки ще до того, як людина їх усвідомить; алгоритми декодування мозкових сигналів відкривають доступ до емоцій, спогадів і намірів; нейромодулятори здатні змінювати переконання і поведінку без відома суб'єкта. Жодна зі статей Загальної декларації прав людини 1948 р. чи ЄКПЛ 1950 р. не передбачала такого розвитку подій.

Інвазивні нейроінтерфейси являють собою клас пристроїв, що передбачають хірургічне імплантування електродів безпосередньо в мозкову тканину та забезпечують безпрецедентну точність у зчитуванні й модуляції нейронної активності [14]. Разом із тим вони пов'язані з задокументованими медичними ризиками: інфекціями, крововиливами, пошкодженням кіркової тканини, а також довгостроковою деградацією імплантів [15]. Переламним моментом у розвитку цього напрямку стало 28 січня 2024 року, коли компанія *Neuralink* здійснила перший у світі імплант нейрочіпа «*Telepathy*» людині – 29-річному Ноланду Арбо з квадриплегією; вже за кілька тижнів пацієнт отримав можливість керувати комп'ютерною мишкою силою думки [16]. Характерно, що оскільки дослідження мало статус «першого на людині» і «раннього вивчення можливостей», компанія не була юридично зобов'язана розкривати деталі процедури або доводити її безпечність чи ефективність [16]. Власне, саме це наочно демонструє нам системний дефіцит правового регулювання у цій сфері.

Особливої гостроти набуває питання правового статусу нейроданих, що генеруються інвазивними інтерфейсами. Жоден із законів про захист персональних даних, ухвалених до 2024 року, не містив чіткого врегулювання нейроданих як окремої категорії [17]. Стрімка комерціалізація нейроінтерфейсів випереджає формування належних правових і регуляторних рамок [15], створюючи умови, за яких найінтимніша інформація, дані про активність мозку, залишається фактично поза правовим захистом. Так, зокрема, першими законодавчими відповідями на цей виклик стали закони штатів Колорадо (квітень 2024 р.) і Каліфорнія (вересень 2024 р.), а також Міжамериканська декларація принципів нейронаук, нейротехнологій і прав людини ОАД (2023 р.) та заклик Спеціального доповідача ООН з права на приватність (2025 р.) до всіх держав запровадити спеціальні регуляторні режими для нейротехнологій [18]. Водночас ці ініціативи залишаються фрагментарними й не формують системного міжнародно-правового механізму захисту нейроправ.

Разом з тим генерації прав людини не виникають у вакуумі, вони є відповіддю на конкретні суспільні трансформації. М. Й. Л. Бароні стверджує: ми перебуваємо на порозі Четвертої промислової революції, що характеризується взаємодією так званих руйнівних технологій – біотехнологій, синтетичної біології, нанотехнологій, нейротехнологій та штучного інтелекту, – і що виклики технонауки не можуть бути подолані трьома вже існуючими поколіннями прав людини [9]. Нейротехнологічна революція є самостійним явищем у цьому ряду: вона ставить під загрозу саму людську суб'єктивність – внутрішнє ядро особистості, яке досі вважалося недоступним для зовнішніх втручань.

Слід відзначити, нейротехнологічна революція охоплює дедалі більше, ніж сферу медицини чи нейрореабілітації: завдяки прогресу нейровізуалізації та машинного навчання вона реально інтегрується в сфери розваг, освіти, військової справи та розваги засобів пізнання [2]. Уряди, військові структури та технологічні корпорації вже інвестують мільярди доларів у нейротехнології, що здатні зчитувати або посилювати активність людського мозку, а технологічні пристрої у невір-

них руках створюють нові інструменти експлуатації та маніпулювання людьми [19]. Разом із тим, нейротехнологічна революція має колосальні перспективи для науки, медицини та суспільства загалом: вона відкриває шляхи до лікування нейрологічних хвороб, посилення людських когнітивних здатностей та радикального поліпшення якості життя людей з інвалідністю [20].

Проте саме безпрецедентність нейротехнологічної революції породжує радикальні виклики для системи прав людини. Вперше в історії людства постала реальна можливість декодування або маніпулювання людськими думками за допомогою технологій, що ставить під загрозу ментальну приватність, особистісну ідентичність та вільну волю людини [21]. Чинна система міжнародних прав людини, створена в епоху, коли навіть сама ідея читання чужої думки здавалась науковою фантастикою, не містить достатнього правового інструментарію для протидії цим загрозам [2]. Міжнародна спільнота робить перші кроки до врегулювання: Рекомендація ОЕСР з відповідального інноваційного розвитку нейротехнологій (2019, 2023), Міжамериканська декларація ОАД про принципи нейронаук, нейротехнологій і прав людини (2023), звіт Консультативного комітету з прав людини ООН (2024) та заклик Спеціального доповідача ООН з права на приватність (2025) до всіх держав світу запровадити спеціальні регуляторні режими для нейротехнологій і нейроданих [18].

У доктрині прав людини дискусія про нейроправа набула системного характеру з 2017 р. після публікації основоположної праці М. Іенки та Р. Андорно. Однак ця дискусія не є консенсусною: частина дослідників заперечує необхідність нових прав і пропонує розширювальне тлумачення чинних. Ця полемічна напруга є не слабкістю доктрини нейроправ, а свідченням її теоретичної зрілості і практичної значущості. Пропонована стаття прагне систематизувати аргументи обох сторін і обґрунтувати авторську позицію.

Метою статті є доктринальне обґрунтування нейроправ як нового покоління прав людини, критичний аналіз альтернативних підходів та визначення їхнього місця у системі міжнародного захисту прав людини.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичне ядро дослідження утворюють більшою мірою англомовні статті, опубліковані у провідних міжнародних виданнях відкритого доступу: *Frontiers in Human Neuroscience*, *Frontiers in Psychology*, *Frontiers in Neuroscience*, *Life Sciences Society and Policy*, *Neuroethics*, *EMBO Reports*, *Digital Health*, *Cell Reports Medicine* та *Philosophies*. Значна частина праць індексована у базах PubMed Central та SSRN, що забезпечує їх широку доступність і цитованість у міжнародній науковій спільноті.

За географічною приналежністю авторів виокремлюються три центри формування доктрини нейроправа. Перший – Колумбійський університет (США), де зосереджена діяльність *NeuroRights Foundation* під керівництвом Р. Юсте. Другий – провідні університети Швейцарії, Іспанії, Франції та Нідерландів, де розробляються теоретичні засади нейроправа (М. Іенка, Р. Андорно, Н. Гертц, Е. Гарсія-Лопес). Третій – університети Латинської Америки, передусім *Universidad Externado de Colombia* (Х. М. Діас Сото, Д. Борбон), що є провідними критиками нормативних підходів до кодифікації нейроправ. Власні праці авторів статті представляють центральноєвропейський вимір дискусії.

Виклад матеріалу дослідження. Людство завжди переживало переломні моменти, коли нові технологічні реалії входили в непримиренну суперечність із наявним правовим порядком, і щоразу правова думка знаходила відповідь, розширюючи горизонти захисту людської особи. Індустріальна революція XIX ст. породила соціальні права, науково-технічна революція другої половини XX ст. – права солідарності й екологічні права. Сьогодні ж нейронаукова та нейротехнологічна революція ставить перед правом принципово нові питання, відповіді на які поки що відсутні у жодному чинному міжнародно-правовому інструменті. Право завжди відставало від технології, але якщо у минулих епохах цей розрив вимірювався десятиліттями, то в добу нейронаук і штучного інтелекту він загрожує стати непоборним – стрімкий розвиток інвазивних нейроінтерфейсів, нейромоніторингу та технологій декодування мозкової активності вже сьогодні відкриває можливість зчитування й маніпулювання думками людини, тоді як інструментарій захисту ментальної приватності, когнітивної свободи та психологічної цілісності особи залишається практично незрозумілим [2; 15; 21].

Концепція поколінь прав людини є однією з найбільш впливових аналітичних схем у теорії прав людини. Її запропонував К. Васак у 1979 р., інспірований девізом Французької революції: перше покоління – права свободи (*liberté*), охоплює громадянські та політичні права. Друге – права рівності (*égalité*), соціально-економічні права. Третє – права братерства (*fraternité*), права

солідарності. Незважаючи на критику цієї концепції за надмірну спрощеність, вона залишається зручним аналітичним інструментом.

Один із дослідників, М.Й.Л. Бароні, здійснив аналіз необхідності четвертого покоління прав людини. Вчений пропонує принципи ідентичності та обережності як референтні цінності четвертого покоління – еквівалентні до ролі, яку відіграють свобода, рівність та братерство у попередніх поколіннях [9]. Там само автор виявляє принципову ваду чинних систем: проблеми з'являються у герметично замкнених відсіках, цифровому і біотехнологічному, без урахування їхньої взаємодії, тоді як нейротехнологія є саме точкою їхнього перетину [9]. М.Н. Мора констатує, що нейрореволюція спонукатиме до переосмислення законодавства про права людини і навіть до створення нових прав, структурно аналогічно до того, що відбулося з генетичними правами [7].

Л. Ньяті у своєму дослідженні права на самотрансформацію і самовдосконалення ставить питання: якщо вдосконалення стане необхідною умовою повноцінної участі у суспільному житті, чи перетвориться доступ до відповідних технологій на соціальне право нового покоління? [13]. Це запитання є ключовим для розуміння принципу рівного доступу до нейровдосконалення – одного з нейроправ, запропонованих NeuroRights Foundation¹. Дослідниця стверджує: якщо право на самотрансформацію постає як новий вимір прав людини, то відмова визнати нейроправа означала б недопустиму прогалину у захисті найбільш уразливого виміру людської особистості [13].

Дискусія про класифікаційне місце нейроправ у системі поколінь прав людини є однією з найбільш концептуально значущих у сучасній правовій науці. Одні дослідники розглядають нейроправа як складову четвертого покоління – поряд із цифровими правами і правами у сфері генетики, вважаючи їх частиною ширшого феномену «технологічних прав» доби Четвертої промислової революції [9]. Інші, зокрема Н. Гертц, наполягає на їхній настільки радикальній специфіці, що виокремлення у самостійне п'яте покоління видається їм теоретично вмотивованим [10]. Аргументом на користь останньої позиції слугує передусім якісна відмінність об'єкта захисту: якщо цифрові права захищають дані та інформаційну ідентичність особи, а генетичні права – біологічний субстрат її тілесності, то нейроправа звернені до принципово іншої реальності – ментальних процесів, свідомості та несвідомого, тобто того, що конститує саму особистість як таку.

На наш погляд, на сьогодні, найбільш обґрунтованою є все ж таки приналежність нейроправ до четвертого покоління, однак як найспецифічнішого його субінституту, що не розчиняється в суміжних категоріях і не може бути зведений ні до права на приватність, ні до права на тілесну недоторканність, ні до захисту персональних даних. Вирішальним аргументом є характер об'єкта: ним є не тіло, не дані і не соціальні блага, а людська суб'єктивність – свідомість як носій особистості і невід'ємна основа людської гідності. Саме суб'єктивність, за влучним визначенням Н. Гертц, є другою конститутивною рисою природної особи, поруч із тілесністю, і вимагає окремого правового захисту, оскільки людська гідність забороняє будь-яке «опредметнення» людини, тобто ставлення до неї як до об'єкта маніпуляцій, а не суб'єкта [10]. Нейротехнологічні загрози є загрозами саме цій суб'єктивності: вони здатні не просто порушити приватність особи, а де-структурувати саму її особистісну ідентичність – те, що, наприклад, М. Генка позначає поняттям «психологічна безперервність» [3]. Ця якісна відмінність від усіх попередніх правових викликів і є вирішальним аргументом на користь визнання нейроправ самостійним субінститутом четвертого покоління, а не лише варіацією вже відомих правових категорій.

Визнання нейроправ самостійним субінститутом у системі прав людини, однак, ставить законмірне запитання: чи існує відповідний їм правовий механізм захисту, і якою мірою він інституційно сформований? Відповідь на це запитання потребує звернення до генези нейроправа як окремого напрямку правової науки і практики – від перших теоретичних розробок до його поступової інституціоналізації у вигляді спеціальних норм, міжнародних документів і національного законодавства.

---

¹ NeuroRights Foundation – міжнародна правозахисна та дослідницька організація, яка спеціалізується на захисті прав людини у зв'язку з розвитком нейротехнологій та штучного інтелекту. Основні напрямки її роботи: етичне використання ШІ (організація зосереджується на тому, щоб новітні розробки, які зчитують або змінюють активність мозку, використовувалися етично); захист когнітивної свободи (просування концепції «нейроправ» (neurorights), які мають захищати недоторканність приватного життя, особисту ідентичність та свободу волі людини від втручання нейротехнологій); вплив на політику (Фонд активно працює над формуванням законів та міжнародних політик для захисту суспільства).

Власне, термін «нейроправо» (neurolaw) вперше ввів Дж. Ш. Тейлор у 1991 р. у статті про роль психологів і юристів у кримінальному судочинстві. А. Петофт та М. Аббасі простежують хронологію: від академічних конференцій 1990-х рр., через заснування МакАртурівської мережі з права і нейронаук у 2007 р. з грантом \$10 млн., до нинішнього стану зрілої дисципліни [8]. Е.Р.Д. Мерфі описує нейроправо як міждисциплінарну галузь, що досліджує взаємодії між наукою про мозок, етикою та правовою системою і має власну хронологію, поточний стан і перспективи [6].

В свою чергу, А. Петофт формулює ключову методологічну тезу: нейроправо як міждисциплінарна галузь, що пов'язує мозок і право, відкриває шлях до кращого розуміння людської поведінки з метою її точнішого правового регулювання, а відтак генерує кращу і мудрішу судову, і навіть законодавчу систему [1]. Х.М. Муньос, Е. Гарсія-Лопес та Е. Русконі підтверджують: нейроправо є цінним інструментом як для тих, хто лише починає ознайомлення з цією дисципліною, так і для тих, хто прагне бути в курсі найновіших досліджень [4].

Важливим виміром нейроправа є його значення для кримінального провадження. Х.М. Діас Сото та Д. Борбон виявляють, що деякі застосування нейропрогнозування і детекції брехні у кримінальних провадженнях мають бути заборонені, оскільки є серйозно інвазивними щодо ментальної приватності і суперечать гідності людини [11]. Дослідники також фіксують прийняття Радою ООН з прав людини резолюції А/НRC/51/L.3 щодо нейротехнологій і прав людини, що є першим кроком міжнародного права у цьому напрямі. Е. Гарсія-Лопес та ін. встановлюють, що поняття «нейроправо» виникає з трансляційного знання, що включає право, філософію і нейронауку [5].

Власне вже зараз можемо говорити, що нейроправо пройшло повний інституційний цикл від наукового терміна до нормативного феномену. Те, що ще десятиліття тому здавалося академічною спекуляцією, сьогодні є предметом конституційних реформ і міжнародних нормативно-правових актів.

Систематизація нейроправ, запропонована М. Іенкою та Р. Андорно у 2017 р., виходила з принципової тези: наявна система прав людини є нормативно недостатньою для відповіді на нові питання нейротехнологій. Дослідники виявили чотири нових права (право на когнітивну свободу, право на ментальну приватність, право на ментальну цілісність та право на психологічну безперервність) і зазначили, що кожне з них, хоч і пов'язане з вже існуючими правами, є якісно новим за своїм об'єктом захисту [2]. Розглянемо їх більш детально.

Право на когнітивну свободу М. Іенка визначає як право і свободу контролювати власну свідомість та електрохімічні процеси власного розуму, наголошуючи на його багатовимірності [3]. Н. Гертц, однак, оспорує необхідність цього нового права, стверджуючи, що право на свободу думки за ст. 18 МПГПП і ст. 9 ЄКПЛ може бути послідовно витлумачено як таке, що забезпечує комплексний захист ментальних процесів і даних мозку від нейротехнологічних втручань. Дослідник вважає еволютивне тлумачення чинного права більш переконливим, ніж введення нового права на ментальне самовизначення [10]. На наш погляд, позиція Н. Гертца є важливим нормативним ресурсом, проте недостатнім: еволютивне тлумачення статті 9 ЄКПЛ не може охопити матеріальну цілісність нейральних процесів, оскільки традиційне право на свободу думки захищає лише від їх розголошення, а не від технологічного втручання у самі механізми мислення.

Право на ментальну приватність захищає будь-яку одиницю або сукупність мозкової інформації про особу, зафіксованої нейропристроєм і поширеної в цифровій екосистемі. М. Іенка та Р. Андорно підкреслюють: чинні права на приватність і захист персональних даних є недостатніми, оскільки не враховують якісну різницю між звичайними персональними даними і даними про ментальну діяльність, що відображають саму суб'єктивність людини [2].

Право на ментальну цілісність захищає нейральний субстрат від несанкціонованих змін і пов'язане з поняттям «зловмисного нейрохакінгу»¹; право на психологічну безперервність захищає тяглість особистої ідентичності від зовнішніх несанкціонованих впливів. Так, Л. Ньяті, вивчаючи трансгуманістичний контекст, вказує, що якщо нейроудосконалення стане умовою участі у суспільному житті, виникає нове право – *право на рівний доступ до ментального вдосконалення* [13], яке пізніше включила *NeuroRights Foundation* у свою класифікацію.

¹ Зловмисний нейрохакінг (malicious neurohacking) – це несанкціонований доступ, перехоплення або маніпулювання даними центральної нервової системи людини через нейротехнологічні пристрої. Головною загрозою є злам інтерфейсів «мозок-комп'ютер» (BCI), медичних імплантів та споживчих нейрогаджетів із метою викрадення думок, зміни поведінки або завдання фізичної шкоди.

Чотири нейроправа утворюють системну єдність захисту т.зв. «ментального суверенітету особи». Позиція вчених про достатність еволютивного тлумачення чинних прав є цінним академічним контраргументом, проте не є достатньою відповіддю на матеріальні загрози нейротехнологій. Саме тому, найбільш переконливим є гібридний підхід: розширювальне тлумачення чинних прав як проміжний захід і паралельне закріплення нових нейроправ як довгострокова нормативна мета.

Перший у світі крок до конституційного закріплення нейроправ зробило Чилі, внівши у квітні 2021 р. поправку до своєї Конституції. Стаття 19 доповнена нормою, яка захищає нейральні дані від несанкціонованого збору, використання або комерціалізації та гарантує неупереджену психологічну активність. Е. Гарсія-Лопес, К. Номбела та Р. Андорно констатують: чилійські законодавці, закріпивши нейроправа в Конституції, фактично вирішили надзвичайно складне питання про те, яким чином відповісти на виклики нейронаук у правовому вимірі [5]. Х.М. Діас Сото та Д. Борбон, у свою чергу, відзначають, що резолюція Ради ООН з прав людини А/HRC/51/L.3 щодо нейротехнологій є ще одним підтвердженням міжнародно-правового визнання нейроправ [11].

20 травня 2023 р. Латиноамериканський парламент прийняв Модельний закон про нейроправа¹. Документ запропонував п'ять нейроправ, зокрема: право на ментальну приватність, право на особисту ідентичність, право на свободу волі, право на рівний доступ до ментального (когнітивного) вдосконалення та захист від алгоритмічної упередженості.

Д. Борбон здійснив детальну критичну рецензію Модельного закону і виявив серйозні теоретичні, концептуальні та наукові проблеми, що ставлять під сумнів доцільність його застосування [12]. Так, зокрема, дослідник критикує надмірну опору на розпливчасті етико-правові концепції, відсутність технічної суворості та невизначеність сфери застосування. Разом із тим, зазначає Д. Борбон, проблема не в ідеї нейроправ як таких, а в конкретному законодавчому втіленні [12]: Модельний закон демонструє, яким нейроправне законодавство не повинно виглядати, але це не означає, що воно взагалі не потрібне.

М.Й.Л. Бароні пропонує принципи ідентичності та обережності як ціннісний фундамент четвертого покоління прав людини: принцип ідентичності захищає людську ідентичність від технологічних загроз, принцип обережності вимагає передбачення ризиків нових технологій до їхнього широкого впровадження [9]. Власне, ці два принципи слугують методологічним стрижнем для оцінювання будь-якого конкретного нейроправного законодавства, і саме з їхньої позиції критика Д. Борбона щодо Модельного закону є найбільш виваженою.

Обґрунтованість нейроправ як нового покоління залежить від доведення того, що чинна система є нормативно недостатньою. М. Іенка та Р. Андорно здійснили детальний аналіз кожного з чотирьох запропонованих нейроправ у зіставленні з чинними гарантіями і дійшли висновку про наявність системних прогалин [2]. Найбільш показовою є ситуація з ментальною приватністю, на думку вчених: право на приватність (ст. 17 МПГПП, ст. 8 ЄКПЛ) і Загальний регламент про захисту даних² не враховують якісну різницю між звичайними персональними даними і нейральними даними, що відображають саму суб'єктивність [2].

Н. Герцц, заперечуючи необхідність нових прав, стверджує, що право на свободу думки (ст. 18 МПГПП) може бути витлумачено як таке, що забороняє примусову зміну думок і надмірне стеження, охоплюючи тим самим більшість нейротехнологічних загроз [10]. Дослідник встановлює: еволютивне тлумачення з опорою на доктрину «живого інструменту» ЄСПЛ є більш передбачуваним і системним шляхом захисту, ніж введення нових прав із нечітким змістом. Ця позиція є серйозним академічним викликом: якщо чинне право може бути адаптоване, навіщо нові норми? Відповідь, на наш погляд, полягає у тому, що тлумачення завжди залишає простір для відступів, тоді як спеціальна норма встановлює чіткий нормативний стандарт із конкретними механізмами примусового виконання.

Х.М. Діас Сото та Д. Борбон виявляють принципову загрозу нейропрогнозування у кримінальному провадженні: нейротехнології дозволяють передбачати майбутню злочинну поведінку з

¹ Модельний закон про нейроправа (Model Law on Neurorights) - це законодавча база, розроблена для регулювання нейротехнологій та захисту розумової діяльності й персональних даних людини від втручань. Він встановлює нову категорію фундаментальних прав людини, покликаних адаптувати право до епохи нейронаук.

² Загальний регламент про захист даних (англ. *General Data Protection Regulation, GDPR*) – це найсуворіший у світі нормативно-правовий акт Європейського Союзу, який регулює збір, зберігання та обробку персональних даних фізичних осіб. Він набув чинності 25 травня 2018 року і замінив застарілу Директиву про захист даних 1995 року.

використанням нейромаркерів, що відкриває шлях до фактичного покарання за ненавчинені злочини [11]. Ані презумпція невинуватості, ані право на мовчання не адаптовані до цього сценарію. М.Й.Л. Бароні резюмує загальний стан справ: три покоління прав людини виявилися неспроможними адекватно відповісти на виклики цифрової доби, і це вимагає не реформування окремих норм, а системного перегляду нормативної архітектури [9].

Висновки. За результатами проведеного дослідження вважаємо за можливе виокремити наступні висновки.

Нейроправа є закономірним четвертим поколінням прав людини, що виникло як системна відповідь на нейротехнологічну революцію, так само, як перше покоління було відповіддю на абсолютизм, друге – на індустріальний капіталізм, а третє – на колоніальну нерівність. Специфіка нейроправ полягає у принципово новому об’єкті захисту: не тілі, не соціальних благах і не колективній ідентичності, а людській суб’єктивності – свідомості як носієві особистості і невід’ємній основі людської гідності. Саме ця якісна відмінність унеможливує зведення нейроправ до будь-якої з вже існуючих правових категорій.

Нейроправа належать до четвертого покоління прав людини як його найспецифічніший субінститут, а не утворюють самостійного п’ятого покоління. Аргументи на користь п’ятого покоління недооцінюють функціональний зв’язок нейроправ із ширшим правозахисним дискурсом цифрової доби і принципами ідентичності та обережності, що є ціннісним фундаментом четвертого покоління. Разом із тим нейроправа не розчиняються у суміжних категоріях цифрових чи генетичних прав і потребують окремого нормативного закріплення.

Чинна міжнародна система прав людини є нормативно недостатньою для захисту від нейротехнологічних загроз. Ані право на приватність (ст. 17 МПГПП, ст. 8 ЄКПЛ), ані право на свободу думки (ст. 18 МПГПП, ст. 9 ЄКПЛ), ані чинне законодавство про захист персональних даних (GDPR) не передбачали можливості технологічного декодування і маніпулювання ментальними процесами. Еволютивне тлумачення є цінним проміжним захистом, проте принципово не здатне замінити спеціальну норму з чіткими механізмами примусового виконання.

Система чотирьох нейроправ (право на когнітивну свободу, право на ментальну приватність, право на ментальну цілісність і право на психологічну безперервність) утворює взаємопов’язану єдність захисту «ментального суверенітету особи». Ці права є взаємодоповнювальними: когнітивна свобода є нейрокогнітивним субстратом усіх інших свобод; ментальна приватність захищає нейральні дані від зовнішнього доступу; ментальна цілісність забороняє несанкціоновані зміни нейрального субстрату; психологічна безперервність гарантує тяглість особистісної ідентичності. Жодне з цих прав не є простим дублюванням чинних гарантій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Petoff A. Neurolaw: a brief introduction. *Iranian Journal of Neurology*. 2015. Vol. 14. No. 1. P. 53–58. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4395810>. Ienca M., Andorno R. Towards new human rights in the age of neuroscience and neurotechnology. *Life Sciences, Society and Policy*. 2017. Vol. 13. Art. 5. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40504-017-0050-1>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5447561>.
2. Ienca M. On neurorights. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2021. Vol. 15. Art. 701258. DOI: <https://doi.org/10.3389/fnhum.2021.701258>. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/human-neuroscience/articles/10.3389/fnhum.2021.701258/full>.
3. Muñoz J. M., García-López E., Rusconi E. Neurolaw: the call for adjusting theory based on scientific results. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11. Art. 582302. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.582302>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7581676>.
4. García-López E., Nombela C., Andorno R. Law and neuroscience: justice as a challenge for neurorights, neurolaw, and forensic psychology. *Frontiers in Psychology*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1589869>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12141849>.
5. Murphy E.R.D. Neurolaw: overview, past, present, future. SSRN Working Paper. 2024. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.5043358>. URL: <https://ssrn.com/abstract=5043358>.
6. Narváez Mora M. How law and neuroscience became a new field of study. *Bioethics Update*. 2019. Vol. 5. No. 2. P. 75–88. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bioet.2018.10.001>.
7. Petoff A., Abbasi M. A historical overview of law and neuroscience: from the emergence of medico-legal discourses to developed neurolaw. *Journal on European History of Law*. 2019. Vol. 10. No. 2. P. 15–33. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=81263>.

8. López Baroni M.J. Fourth generation human rights in view of the Fourth Industrial Revolution. *Philosophies*. 2024. Vol. 9. No. 2. Art. 39. DOI: <https://doi.org/10.3390/philosophies9020039>. URL: <https://www.mdpi.com/2409-9287/9/2/39>.
9. Hertz N. Neurorights – Do we Need New Human Rights? A Reconsideration of the Right to Freedom of Thought. *Neuroethics*. 2023. Vol. 16. No. 1. Art. 5. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12152-022-09511-0>. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12152-022-09511-0>.
10. Díaz Soto J. M., Borbón D. Neurorights vs. neuroprediction and lie detection: the imperative limits to criminal law. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Art. 1030439. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1030439>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9801636>.
11. Borbón D. What a NeuroRights legislation should not look like: the case of the Latin American Parliament. *Frontiers in Neuroscience*. 2025. Art. 1514338. DOI: <https://doi.org/10.3389/fnins.2024.1514338>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11739119>.
12. Nyathi L. Unveiling the right to self-transformation and self-enhancement: exploring transhumanism and its impact on human rights and the future of humanity. *Deusto Journal of Human Rights*. 2024. No. 13. DOI: <https://doi.org/10.18543/djhr.3072>.
13. Von Mühlennen E., Chatzidimitriadou Z., Balsiger A. Regulating the Future: Navigating Ethical and Legal Pathways in Brain-Computer Interface Technology. *Sidley Austin LLP Insights*. 2024. URL: <https://www.sidley.com/en/insights/publications/2024/04/regulating-the-future-navigating-ethical-and-legal-pathways-in-brain-computer-interface-technology>.
14. Armocida B. et al. Ethical imperatives in the commercialization of brain-computer interfaces. *Cell Reports Medicine*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.xcrm.2025.101984>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667242125001605>.
15. Neuralink. Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Neuralink>.
16. Yang H., Jiang L. Regulating neural data processing in the age of BCIs: Ethical concerns and legal approaches. *Digital Health*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1177/20552076251326123>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11951885>.
17. Szoszkievicz Ł., Yuste R. Mental privacy: navigating risks, rights and regulation. *EMBO Reports*. 2025. Vol. 26. No. 14. P. 3469–3473. DOI: <https://doi.org/10.1038/s44319-025-00505-6>. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12287510>.
18. Yuste R., Genser J., Herrmann S. It's Time for Neuro-Rights. *Horizons*. 2021. No. 18. URL: <https://cirsd.org/horizon-article/its-time-for-neuro-rights>.
19. Lavazza A., Balconi M., Ienca M. et al. Neuralink's brain-computer interfaces: medical innovations and ethical challenges. *Frontiers in Human Dynamics*. 2025. Vol. 7. Art. 1553905. DOI: <https://doi.org/10.3389/fhumd.2025.1553905>. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/human-dynamics/articles/10.3389/fhumd.2025.1553905/full>.
20. Farahany N. A. *The Battle for Your Brain: Defending the Right to Think Freely in the Age of Neurotechnology*. New York: St. Martin's Press, 2023. 304 p.
21. Byelova M., Farcash I.-M., Byelov D., The principle of humanism and its content in the conditions of the formation of the newest social paradigm. *European Socio-Legal and Humanitarian Studies*. 2022. Issue 1. p. 30-43. URL: <https://ehs-journal.ro>.
22. Byelov D., Bielova M. Challenges for children's rights in connection with the development of artificial intelligence. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 2. 2023. p. 13-18. URL: <https://journals.uran.ua/journal-vjhr/article/view/295251>.
23. Bielova M., Byelov D. Transhumanism as a legal category. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 6. 2023. p. 6-12. DOI:10.61345/1339-7915.2023.6.1.

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Белова М.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0